

L'exèrcit popular regular

A partir de 1936 és clar que les milícies d'esquerres no guanyaran la guerra. El partit comunista i l'URSS urgeixen el govern de la República per tal de tornar a disciplinar els combatents. Prenent com a model el 5° *regimiento* de Madrid, es vol refer l'exèrcit regular, el qual s'anomenarà exèrcit popular regular per distingir-lo de l'exèrcit de la monarquia. (*Foto 107*)

En contra d'aquesta política de primer guanyar la guerra i després fer la revolució, trobaran els partidaris de la revolució i les milícies: la FAI, la CNT, les JJLL, el POUM..., hi haurà enfrontaments dialèctics, propagandístics, i finalment armats, durant els "fets de maig" de 1937.

A partir de llavors, la propaganda continuarà defensant les postures d'uns i d'altres, però seran els comunistes els qui determinaran la política del govern de Negrín, la direcció militar de la guerra i la concentració del poder en el govern central: que els comunistes subreptíciament anomenaven comandament únic, enfront dels nacionalistes bascos i catalans.

Com a resultat d'aquesta política es faran crides de noves lleves, de manera que hom calcula que durant els anys de la guerra civil pel front d'Aragó passaran uns 100.000 soldats catalans, (*Foto 108*) pel front de Madrid i zona centre uns 70.000, i a Andalusia, Extremadura, la defensa de costes, la marina de guerra, l'aviació, etc. potser uns 80.000 més. De tots aquests homes en moriran uns 38.000 (un 15%).

A partir d'aquestes dades i fent una proporció entre la població de l'Hospitalet i la total de Catalunya, podríem suposar que de la nostra ciutat van marxar més de 3.000 homes al front, dels quals morrien potser 400.

La política de resistència a tota costa per part de Negrín i el seu govern per tal d'allargar el conflicte i mirar d'enllaçar-lo amb la previsible segona guerra mundial, conduirà a la batalla de l'Ebre, la més cruenta de tota la guerra i en la qual molts fills de l'Hospitalet seran

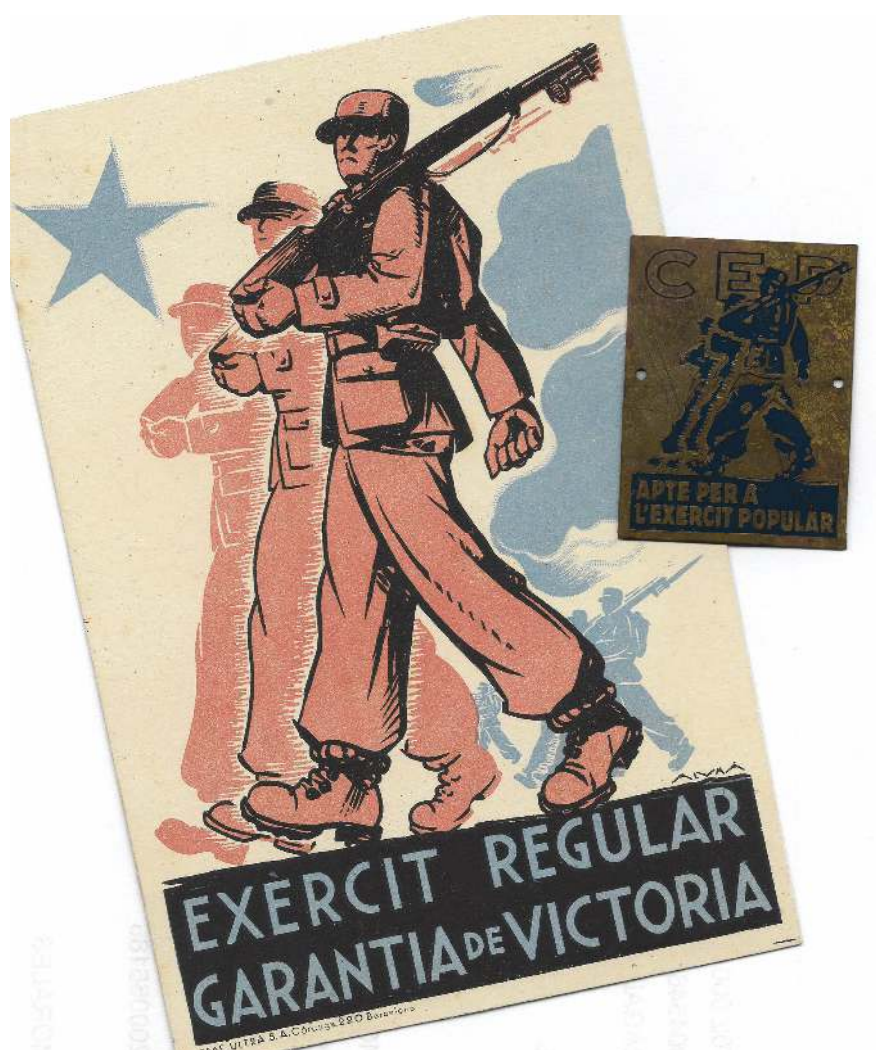

Foto 107. Imatges de la propaganda pro exèrcit popular regular. La insígnia metàl·lica devia anar cosida a una peça de roba.

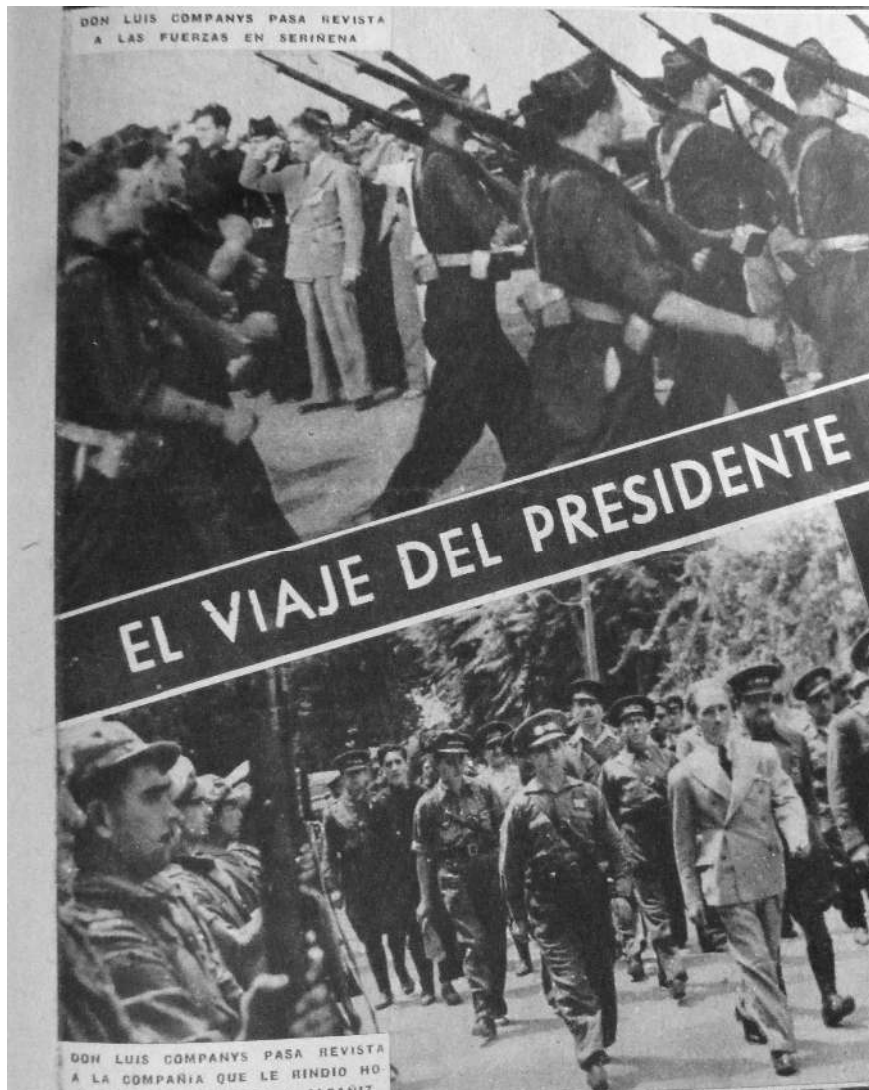

Foto 108. El president Companys visita el front d'Aragó els dies 14 i 15 de juliol de 1937, i la premsa en dona detalls. La desfilada de les tropes és una mostra de la disciplina aconseguida amb les antigues milícies.

114) ESCRITS DE GUERRA

XXI CUERPO DE EJÉRCITO
27 DIVISION
E. M.
122 BRIGADA MIXTA.
Sección
Núm. 1570

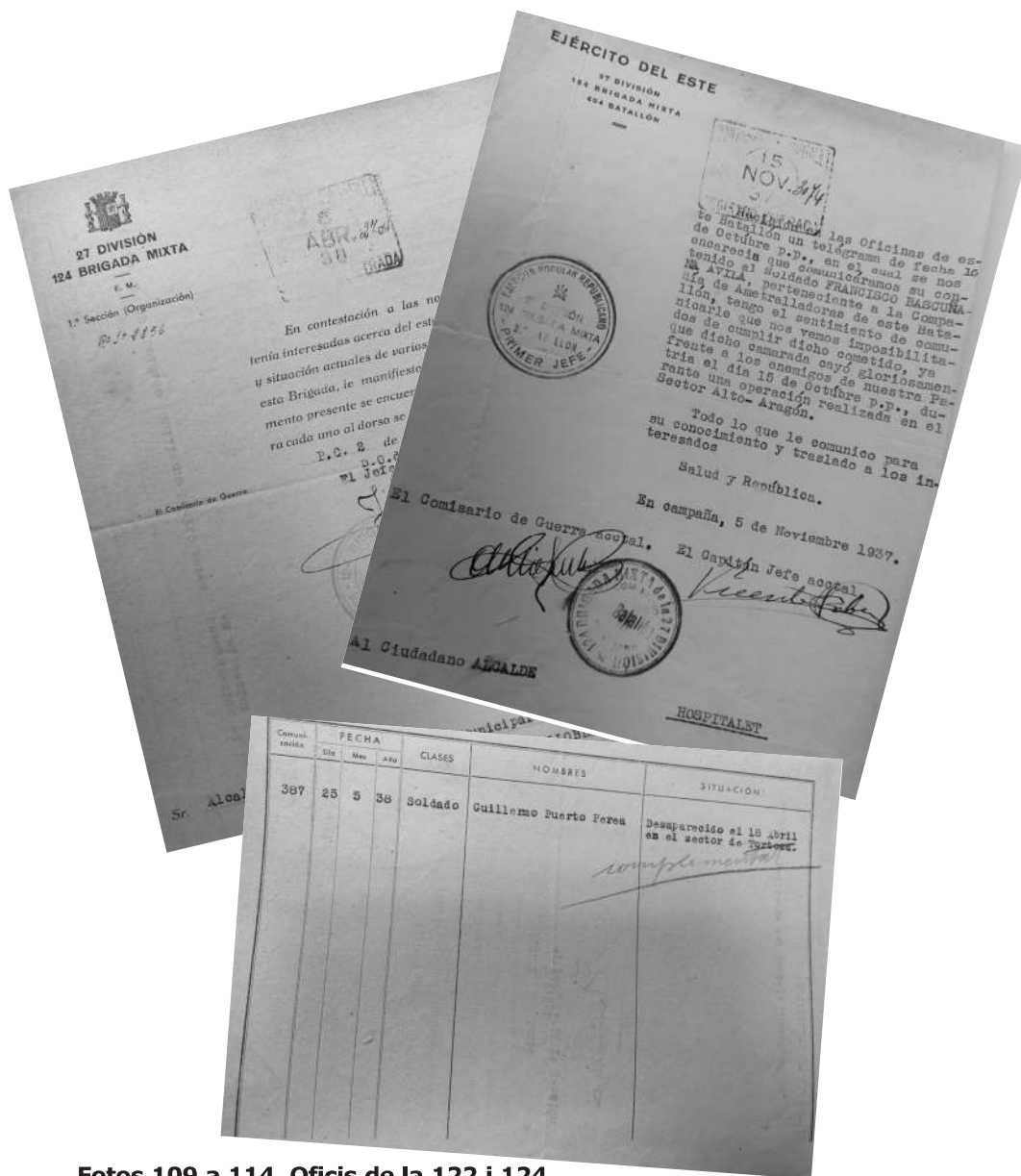
Ruego a V.... comunicar a los fami-
liars del soldado que fué de
esta Brigada Blasencio Ortega
Quintanar, que tienen su residencia
en esa Ciudad, calle del Puerto
nº 10, piso ..., que está re-
sultó desaparecido en las operaciones
realizadas por esta Brigada en el Sec-
tor de Panorudo, el día 6
de Febrero pasado, en de-
fensa de la Republica.- Haciendoles en-
trega al propio tiempo del certificado
que se adjunta.-
P.C. 5 de Marzo de 1938
El Jefe de la Brigada
M. Usabine
Alcalde de Pineda Hospital de Llobregat
Borua

XXI CUERPO DE EJÉRCITO
27 DIVISION
E. M.
BRIGADA MIXTA.
Núm. 971

Ruego a V.... comunicar a los fami-
liars del soldado ... que fué de
esta Brigada PEDRO GIL BATOMA
que tienen su residencia
en esa Ciudad, calle Laureano Miró
nº 103, piso ..., que está re-
sultó desaparecido en las operaciones
realizadas por esta Brigada en el Sec-
tor de Panorudo, el día 6
de Febrero pasado, en de-
fensa de la Republica.- Haciendoles en-
trega al propio tiempo del certificado
que se adjunta.-
P.C. 12 de Marzo de 1938
El Jefe de la Brigada
P. G. Batoma
Hospital de Llobregat
Barcelona

Número 3171

En cumplimiento a su escri-
to de fecha 22 de Marzo último in-
teressando noticias acerca del sol-
dado que fué de esta Brigada BIEN-
VENIDO MARI CALAP, participo a Vd.
que este resultó desaparecido en
las operaciones que intervinieron en
la Brigada el día 6 de Febrero pasado
en el Sector de Panorudo a fin de
Le adjunto certificado a sus
familiares; significándole que el
de la última percepción de haberes
lo recibirá directamente del Paga-
dor Habilitado.
P.C. 22 de Abril de 1.938
D.O. del Mayor 1er. Jefe
El Sargto. Encargado del
Despacho.
J. S. S. S.
AL ALCALDE PRESIDENTE DEL AYUNTAMIENTO DE HOSPITALET DE LLOBREGAT.

Fotos 109 a 114. Oficis de la 122 i 124 brigades mixtes, adscrites a la 27 divisió. Pel que es veu, la 27 Divisió devia comptar amb uns quants soldats de l'Hospitalet, els quals —com va passar amb molts dels seus components— van causar baixa per la duresa dels combats. AMHL-_101_K100 i K120_oficis de guerra

morts, ferits o capturats per l'enemic, fent que el seu esforç i el de tot Catalunya es converteixi en un vessament de sang, del qual la història i els supervivents guardaran un record inesborrable.

Aquesta visió no és exclusiva de l'Hospitalet de Llobregat, ans es pot trobar en moltes publicacions de caràcter local, comarcal o fins i tot en assajos històrics i llibres de memòries. A tall d'exemple, vegeu a la bibliografia el llibre d'Eloi Vila *Cartes des del front*, autor que també va participar en la sèrie televisiva "Trinxeres"; una sèrie senzilla, però tanmateix ben documentada i amb un punt d'emoció, com passa amb el llibre. Per als qui no vam viure la guerra, considero que són obres ben construïdes, de fàcil comprensió i molt recomanables.

a) Males notícies: morts, ferits i desapareguts

Amb el control dut a terme per l'exèrcit popular regular, les males notícies del front (comunicats de morts, ferits i desapareguts) comencen a omplir capses i arxivadors a l'ajuntament de l'Hospitalet. En general es donen pocs detalls del fet, fins i tot de vegades no és la unitat militar a la qual pertanyia el soldat la que comunica l'esdeveniment, sinó la sotssecretaria de l'exèrcit de terra. Podríem dir que les primeres són més properes, parlen dels camarades, dels companys i oficials que l'han tractat..., en canvi, les darreres són més impersonals, més estereotipades.

En una primera aproximació diria que els comunicats de morts, ferits i desapareguts en combat sumen uns 150 expedients a l'arxiu de l'Hospitalet de Llobregat. Tinguem present que es tracta dels oficis tramesos per unitats de l'exèrcit popular entre maig de 1937 i gener de 1939, sense comptabilitzar els comunicats anteriors de les milícies. (*Fotos 120 a 123*)

Lògicament hi va haver més morts, ferits i desapareguts que els que consten a l'arxiu. Les incidències dels combats, especialment les derrotes, afectarien greument la comunicació oficial, i la retirada final a Catalunya, a partir del 24 de desembre de 1938, impediria cap mena de control de les baixes.

Fotos 115 a 119. A les imatges de la 27 Divisió republicana hom pot observar l'efígie de Josep del Barrio, dirigent del PSU-UGT, qui la va comandar durant un temps, així com propaganda amb caricatures de *la bruja*, com es coneixia primer a una de les brigades i després a tota la Divisió. Veiem també una placa metàl·lica, diverses targetes postals i una publicació *Héroes*, que també es va editar en català.

Al començament, els comunicats venen en paper imprès (fins i tot n'hi ha un d'una unitat del POUM en quadricromia), (*Foto 51*) amb capçaleres de cada unitat militar: batalló, brigada, divisió, cos d'exèrcit...; a finals de 1938, els encapçalaments són amb marques de tampó i el paper és aprofitat, per exemple paper ratllat de carta, és a dir, la manca de materials va afectant-ho tot. (*Foto 141*)

Tots els oficis (entenent com a tals els comunicats oficials de l'exèrcit) arribaven a l'ajuntament, i aquest remetia als destinataris un extracte del comunicat i un certificat mèdic, si provenia d'un hospital. L'ajuntament es quedava l'original de l'exèrcit i una còpia mecanogràfica de la carta tramesa, mecanoscrita generalment en el dors d'un paper reciclat del Comitè de Milícies. Els oficis i les còpies es guardaven com a "oficis de guerra".⁵³

Revisarem ara uns quants d'aquests escrits, com a exemple.

A les fotos 124 i 125, trobem dos impresos de la 44 Divisió, un d'ells concretament pertany a la 144 brigada mixta, i pel que sembla la Divisió es trobava a Azaila (Terol). El fet que estiguin impresos ens indica que no es tractava d'un cas aïllat i el redactat sembla prou elaborat i contundent com per considerar que el tema ocupava l'atenció dels caps militars i dels comissaris polítics. Observem que els comunicats estan datats entre el gener i l'agost de 1938, dit d'una altra manera, entre les batalles de Terol i l'Ebre.

La 144 brigada va prendre part en la campanya d'Aragó i l'11 de març de 1938 va haver de retrocedir. El cap de la brigada es va "passar" a l'enemic, com ja havia fet uns dies abans un cap de batalló.⁵⁴ Un dels seus comissaris va ser Santiago Álvarez, del PCE, el qual

53. El president Jordi Pujol, el qual aleshores era un nen (havia nascut l'any 1930) recorda com a Premià (al Maresme) el seu oncle era el carter, i ell l'acompanyava a fer el repartiment del correu. En ocasions, l'oncle li havia dit com lamentava haver de portar certes cartes, car eren, com en el cas que ens ocupa, les cartes oficials amb els comunicats de defuncions o baixes als familiars dels soldats.

54. Al front d'Andalusia es van arribar a fer impresos amb detalls del fet. En alguns fronts les grans distàncies a cobrir, especialment si no eren zones de combat, facilitaven aquests moviments.

després de la guerra va publicar les seves memòries i va ser un dels dirigents del partit. És possible que el redactat de les cartes el fes el mateix Álvarez o algun altre comunista convençut. La brigada va tenir poca intervenció en la batalla de l'Ebre, tanmateix al final de la guerra va defensar la localitat de Juncosa, a costa de centenars de baixes i restant només 236 homes del batalló n. 573 en condicions de combatre.

Una altra unitat que destaca en relació amb l'Hospitalet és la 27 Divisió i en especial les seves brigades 122 i 124.⁵⁵ Aquesta Divisió es va crear el 28 d'abril de 1937 a partir de la Divisió Carlos Marx de la UGT-PSU. El cap de la 122 brigada mixta va ser el major de milícies Marcelino Usatorre —el qual signa un dels oficis remesos a l'Hospitalet. (*Foto 109*) El juny de 1937 es trobava al front d'Osca (un dels oficis de 15 d'octubre de 1937 esmenta l'Alt Aragó), després va prendre part —sense èxit— en la batalla de Belchite, l'atac a Saragossa i ja el 1938 va lluitar a la batalla de Terol, concretament a Singra i a la batalla del riu Alfambra, des d'on va anar a Pancrudo, localitat esmentada dos cops als escrits. (*Fotos 109 i 110*)

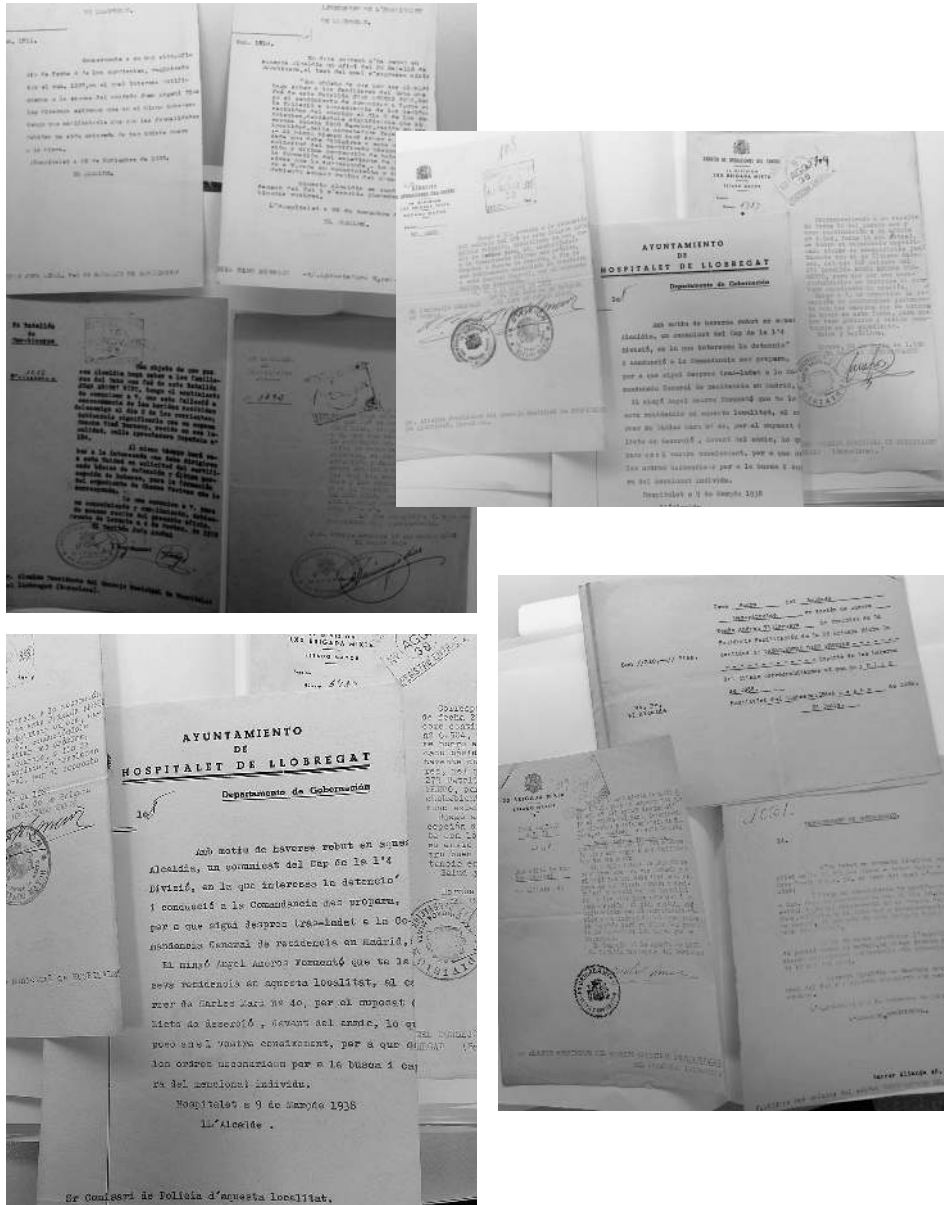
Josep del Barrio va ser nomenat, el desembre de 1937, cap de la Divisió. (*Foto 116*) Del Barrio era un líder sindical i dirigent de les milícies del PSU-UGT. Ja en la batalla d'Aragó, la Divisió va perdre les posicions que ocupava a la serra de Sant Just (Terol) el 15 de març de 1938. Usatorre passà llavors a comandar-la.

El 3 d'abril es va desbandar en la retirada de Lleida davant els marroquins del general Yagüe. En canvi, entre el 22 i el 27 de maig va atacar el turó anomenat El Merengue prop del riu Segre, amb enormes pèrdues humanes de diversos dels seus batallons.

La 124 brigada va anar també a lluitar a l'Ebre (el 18 d'abril, dia de la retirada dels republicans a Tortosa, va ser donat per desaparegut un dels mossos de l'Hospitalet. *Foto 114*) juntament amb les altres brigades de la Divisió, des del 6 d'agost fins al 14 de setembre, tot

55. Vegeu el llibre d'ENGEL, Carlos, *Historia de las brigadas mixtas del ejército popular de la República 1936-1939*. Madrid: Almena, 2005; en especial les p. 92, 130, 170, 181 i 305.

L'exèrcit popular regular (121

Fotos 120 a 123. Alguns dels expedients que es troben a l'arxiu de l'Hospitalet de Llobregat a l'apartat d'oficis de guerra.

AMHL_101_K120_1938_oficis de guerra_AB_003

AMHL_101_K120_1938_oficis de guerra_S_001 i altres

patint gran nombre de baixes que la van inutilitzar per a la següent batalla, la de Catalunya.

A les fotografies 126 i 127, trobem la notícia sobre dos germans, un de mort i l'altre fet presoner, fets que, en ser comunicats tots dos el mateix dia, causarien sens dubte un gran impacte emocional als familiars.

La propaganda anomenava *La Bruja* una de les brigades i posteriorment a tota la Divisió. (*Foto 119*)

La foto 128 correspon a un ofici de l'hospital n. 1 de Manresa notificant la mort d'un oficial pertanyent a la 134 brigada mixta el dia 26 de maig de 1938. L'ofici comunicant la mort de l'oficial és ben expressiu i denota que era persona ben volguda pels seus companys.

Tot estudiant aquests comunicats i els de la fotografia 129, podem refer una part de l'història del tinent que habitava al torrent Gornal en una casa prop de la via del tren (no pas al Torrent Gomaral com diu l'ofici militar). Així veiem com a les acaballes de 1937 el comisari del batalló demana antecedents polítics i sindicals del caporal Beltran. Aquests antecedents lliurats per l'Ajuntament deurién resultar satisfactoris, car quan és ingressat a l'hospital de Manresa ja ostenta el grau de tinent.

Un altre possible error és la data del comunicat del regidor de governació, car és anterior a les dates de l'ofici militar. En qualsevol cas, és un exemple de l'ascensió per mèrits de campanya dels joves que s'hi van trobar i de llur lamentable final.

Hi ha una altra missiva d'aquesta brigada dirigida a l'Ajuntament tot comunicant la desaparició primer i la condició de presoner després d'un dels seus soldats, entre l'1 de setembre a Mediana (Saragossa) i el 19 de novembre de 1938.

La 134 B M es va organitzar el mes de maig de 1937 i va ser integrada a la 31 Divisió. Va combatre a Osca, Belchite, Mediana i Quinto. Quan la batalla d'Aragó, es va retirar de Barbastro cap la carretera d'Artesa a Tremp i el 19 d'abril de 1938 va creuar la frontera francesa pel Portillon.

Com va passar també amb la famosa 43 Divisió, els soldats van retornar en la seva gran majoria a Catalunya travessant el sud de França, i la brigada es va reorganitzar a Figueres per tornar a lluitar al front nord de Catalunya i a l'Ebre.

A tall de curiositat podem esmentar l'ofici remès pel 10è batalló de la 65 brigada mixta en el qual es diu que un soldat va morir "en pleno avance", sense que els portalliteres trobessin cap pertinença per ser enviada a la família. (*Foto 131*)

És cert que aquesta brigada va actuar en la batalla de Guadalajara, concretament en les accions del 15 al 20 de març a Brihuega i Villaviciosa, i com que aquesta acció va ser un dels pocs èxits de les tropes republicanes, en aquest cas a costa dels feixistes italians, cal destacar-ho en honor a la veritat.⁵⁶

Una comunicació de defunció, la de la foto 132, està prou ben documentada: com podem apreciar, es comunica el decés d'un fill de l'Hospitalet de Llobregat el 24 de maig de 1938. El soldat pertanyia a la 95 brigada de la 60 Divisió, i segons explica el tractadista Carlos Engel,⁵⁷ la brigada es va formar amb excedents de la 122 B M — de la qual ja hem vist algunes cartes—, i el 22 de maig va atacar Vallfogona de Balaguer sense poder arribar a la darrera línia defensiva dels requetés.

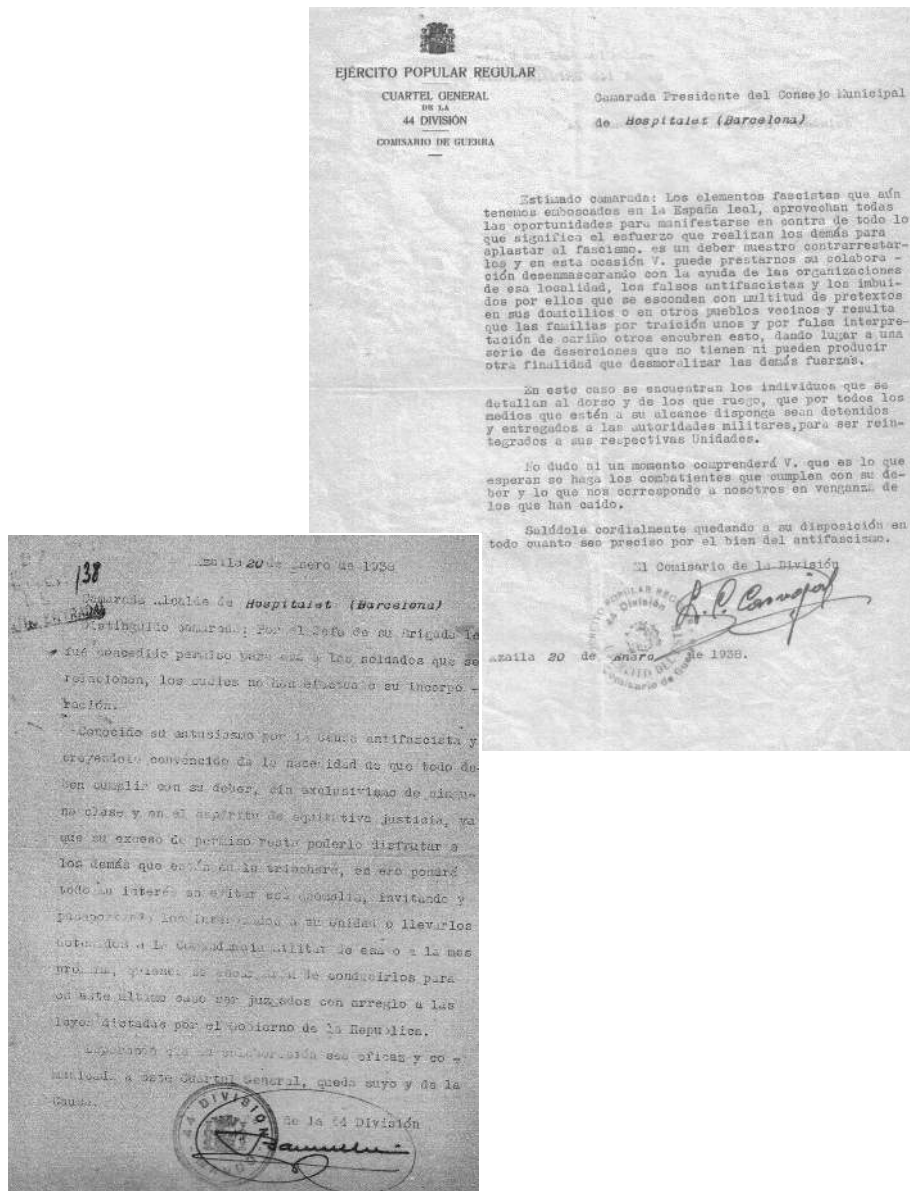
Més endavant, l'11 d'agost trobarem un altre ofici dirigit al consistori des de la mateixa unitat militar. En aquesta ocasió la unitat combatia a l'Ebre en el famós triangle format per Vilalba dels Arcs, Corbera d'Ebre i el vèrtex Gaeta, fins que va ser rellevada per la 42 Divisió el 12 de setembre. Finalment, la brigada va combatre en la retirada de Catalunya fins al dia 7 de febrer de 1939.

Com ja he dit, són més de cent els oficis que es van rebre a l'Ajuntament per part d'unitats de combat i organismes de l'exèrcit regular. He deixat per al final alguns dels que m'han semblat especialment colpidors.

56. Vegeu nota 55.

57. Vegeu nota 55.

124) ESCRITS DE GUERRA

**Fotos 124 i 125. Cartes del cap militar i del comissari polític de la 44 Di-
visió tot reclamant un soldat —presumpte desertor— a l'autoritat mu-
nicipal. AMHL_K100_ 1938_010_ 5 i AMHL_K100_ 1938_010_ 6**

Fins ara he parlat dels comunicats procedents de l'exèrcit cap als familiars, que hom suposa angoixats per la situació de fills, marits, germans...; tanmateix hi ha una carta on ens trobem el cas invers, és el soldat qui està patint per la família, car no n'ha rebut cap notícia des fa mesos i tem que no hagin estat víctimes dels bombardeigs.

Es tracta d'una carta adreçada al secretari de l'Ajuntament, Joan Coca (de qui s'ha conservat diversa documentació a l'Arxiu Municipal), per part del comissari Ramon Moral, qui sembla haver estat directament relacionat amb el consistori —coneix també l'alcalde Fort— i que, a petició d'un soldat, s'interessa per una veïna del carrer Igualtat del barri de Santa Eulàlia. (*Fotos 133 i 134*) Suposo que la data de la carta ha de ser l'escripta en llapis, 16-XII-38, i correspon a l'any en què els bombardeigs a la rereguarda catalana eren freqüents i intensos per part de l'aviació legionària italiana i la legió Còndor alemanya.

Uns altres missatges que traspuen tensió són els adreçats pel SIM i la comissaria d'ordre públic de l'Hospitalet. El Servicio de Investigación Militar (SIM) era una policia controlada i gestionada per elements comunistes, a la qual s'acusava de ser una policia política que torturava i perseguia enemics exteriors i interiors, és a dir, tant elements d'extrema dreta, com trotskistes o simplement sospitosos d'activitats contra el partit comunista.

El partit disposava d'aquest servei d'informació i de txeques, a part de les comissaries i presons comunes. Les seves activitats van provocar friccions amb els governs basc i català fins al punt de dimetir dos ministres i que el president Companys remetés dures cartes al president Negrín, per la desaparició física i la detenció de militants dissidents per part de la policia estalinista, com els dirigents del POUM. El cas de més renom internacional va ser el d'Andreu Nin.

En aquesta carta, el SIM de Barcelona comunica la mort d'un soldat de l'Hospitalet en tractar de passar-se a l'enemic i demana vigilar discretament la família per sospitar que podrien ser gent de dretes. La comissaria d'ordre públic de l'Hospitalet informa a l'alcalde tot desmentint activitats en tal sentit per part dels familiars. (*Fotos 139 i 141*)

I com a darrer exemple del que pot arribar a oferir una guerra, cal veure la foto 144 on un pare demana al camarada Marcelino Cano, com a comissari polític responsable d'un batalló, que li retornin el seu fill menor d'edat, el qual havia fet servir la documentació del seu germà més gran per a allistar-se, segurament com a voluntari.

b) Desapareguts: presoners, "passats" i desertors

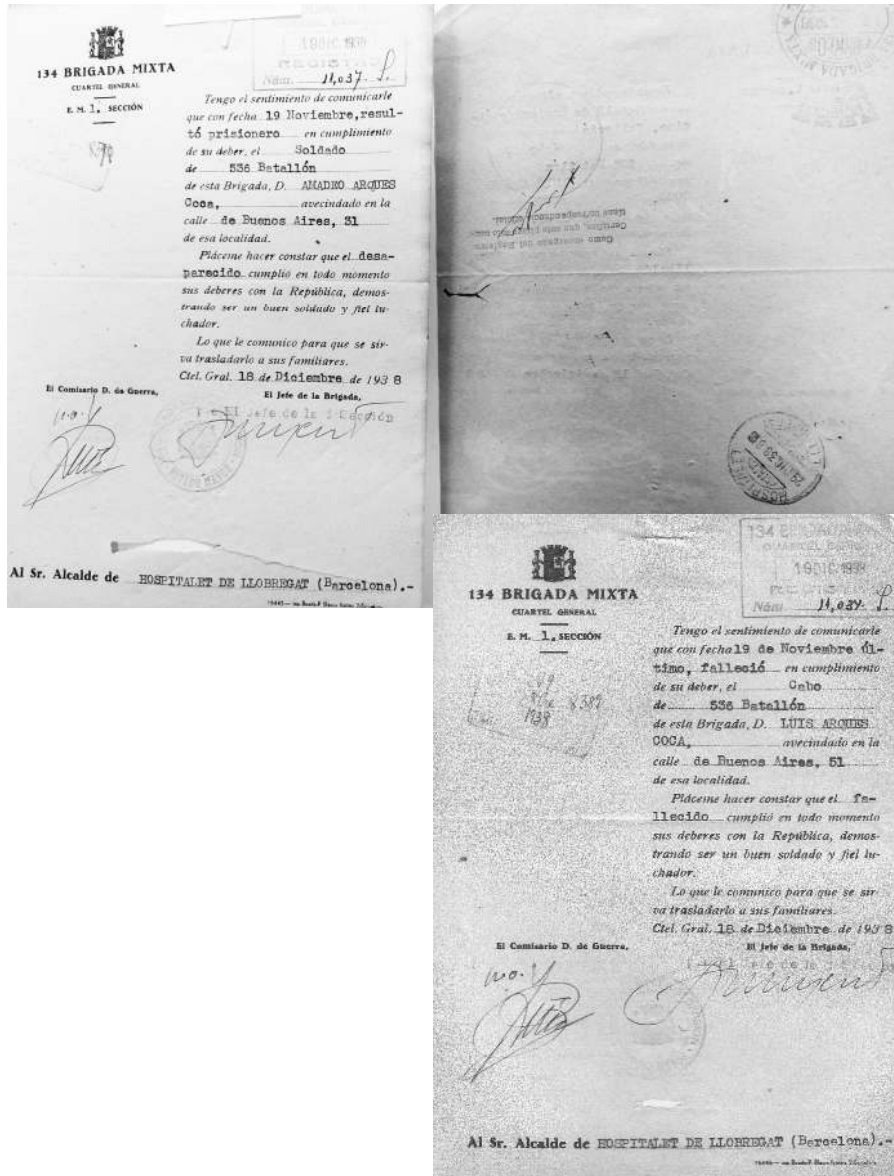
A les fotografies que van de la 136 a la 140 he intentat reflectir casos variats de "desaparició". Com hom pot llegir en els oficis, hi havia casos de soldats fets presoners, presumptes desercions, soldats que es "passaven" a l'enemic i alguns que eren tirotejats quan fugien.

Els que queien presoners eren sens dubte la majoria. Des de l'ofensiva dels franquistes a l'Aragó durant la primavera de 1938, els presoners republicans es comptaven per desenes de milers, Allò que sorprèn és com va poder resistir l'exèrcit republicà encara un any, amb la quantitat de baixes que experimentava.

Tocant als desertors, era un fet relativament comú després d'una derrota militar. De vegades se'ls reagrupava a rereguarda i se'ls destinava a unitats de càstig, d'altres vegades fugien fins a casa seva, o de familiars, i llavors a l'ajuntament es rebien oficis tot demanant que s'investigués si havien tornat a casa seva, investigació que habitualment feia la guàrdia urbana. Fins i tot en alguns casos els desertors cercaven aixopluc al camp o intentaven passar pels Pirineus a França. En aquests casos, la policia, la GNR i el mateix exèrcit trametien destacaments a les comarques on es donaven més casos de robatoris. Si els trobaven, se'ls tancava en camps de treball amb dures condicions de vida, però des d'on podien enviar cartes i postals als familiars.

Respecte dels soldats (i alguns oficials) que es "passaven", s'ha de dir que era un fenomen freqüent, a tots dos bàndols.⁵⁸ Alguns ho feien per simpatia amb l'altre bàndol, d'altres per acabar amb les penúries de la guerra tot esperant de trobar una situació més segura.

58. Vegeu nota 54.

Fotos 126 i 127. El mateix dia 19 de novembre de 1938 dos germans de l'Hospitalet que lluitaven en el mateix batalló van resultar mort l'un, i fet presoner l'altre. AMHL_101_K120 -1938_oficis de guerra_AB_001 i AMHL_101_K120 -1938_oficis de guerra_AB_002

Quan algú es "passava", no dubtava a oferir informació per mirar de millorar les condicions del captiveri. Àdhuc un tinent republicà que es va retre prop de Morella va lliurar la pistola Astra model 400, amb la qual havia estat assassinat Calvo Sotelo. La pistola va ser oferta a Franco i aquest la va regalar al museu de l'exèrcit.⁵⁹

En les fotografies 136 i 137 veiem com la comissaria de l'Hospitalet lliura tres soldats al jutge militar, acusats del suposat delictes de deserció.

En un altre comunicat militar s'acusa directament un soldat d'haver-se "passat" a l'enemic en ple combat a l'Ebre. A l'expedient municipal d'aquest soldat es troba un altre ofici del mateix mes d'agost en què se li havia denegat la concessió d'un permís per malaltia de familiars. (*Fotos 137 i 138*)

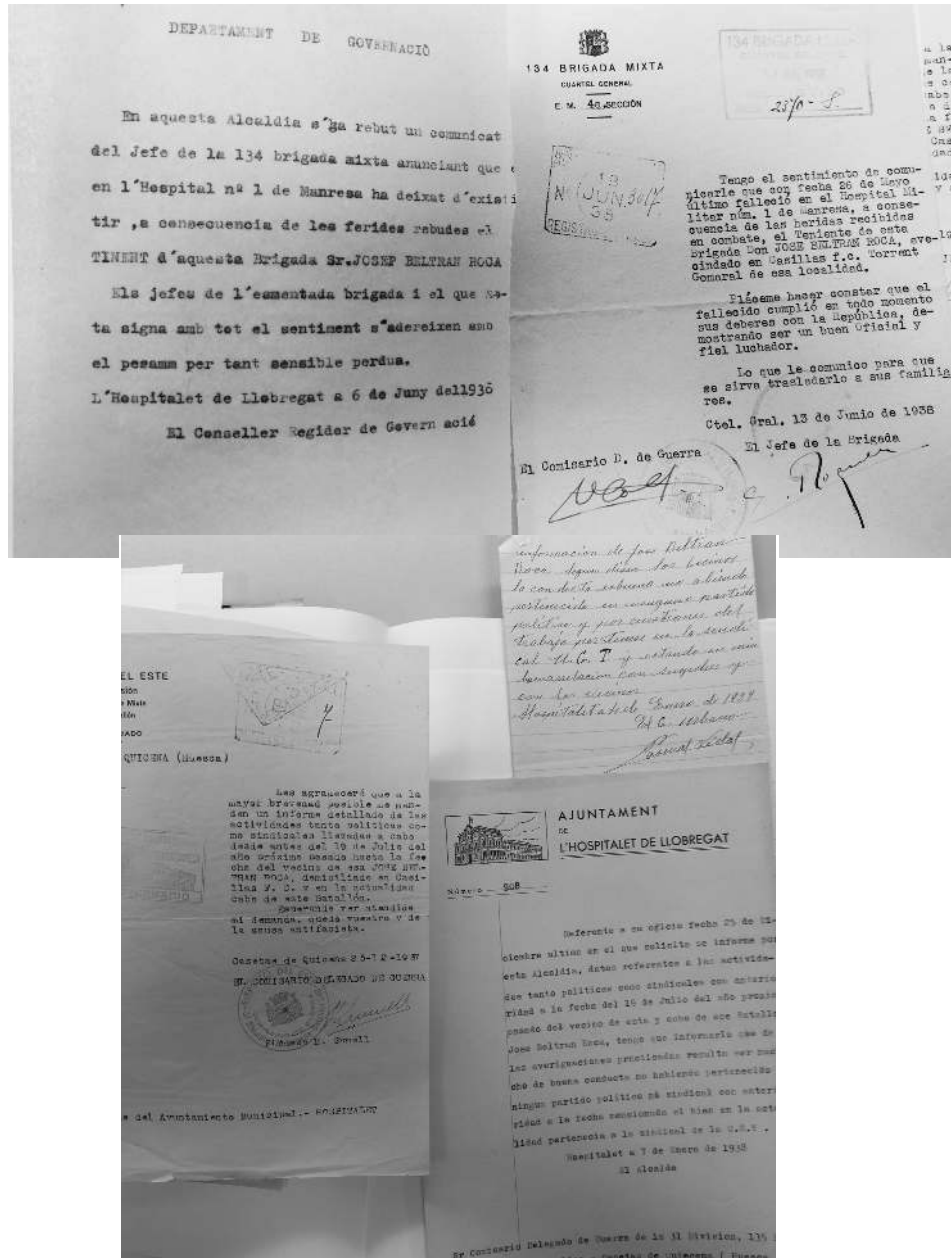
Els suposats delictes de deserció eren investigats per la guàrdia urbana, que remetia un informe a l'ajuntament i aquest al seu torn contestava a l'autoritat militar. (*Fotos 134, 135 i 136*)

Finalment, hi va haver casos d'autèntica desaparició, perquè alguns soldats morts eren colgats a les cunetes de les carreteres, o dins de coves, sense que ningú tingués interès a desenterrar-los, especialment si eren enemics.

Recentment s'han trobat alguns cadàvers de brigadistes internacionals al Matarranya amb restes de munició i efectes personals, possiblement afusellats pels nacionalistes espanyols i abandonats en balms on sembla que havien resistit amb una metralladora.

59. Hi ha diverses obres amb el relat dels fets i àdhuc fotografies de la pistola. El tinent es deia Salvador Montfort i una esgarriada descripció del fet es troba a MARTÍ, Ricard, *Primavera del 38. La guerra a les comarques dels Ports, l'Alt i el Baix Maestrat*. Benicarló: Onada, 2018, p. 191.

L'exèrcit popular regular (129

Fotos 128 i 129. Trajectòria militar d'un habitant del torrent Gornal.

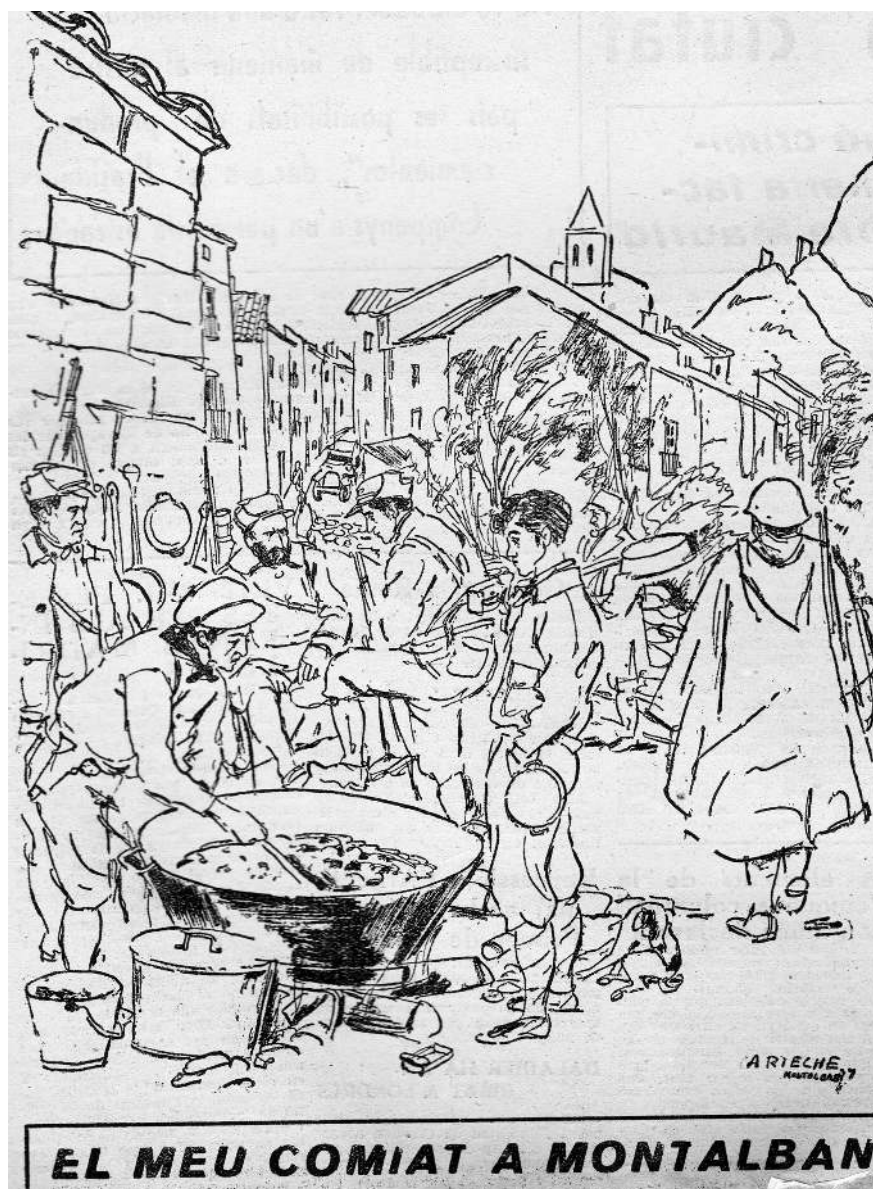
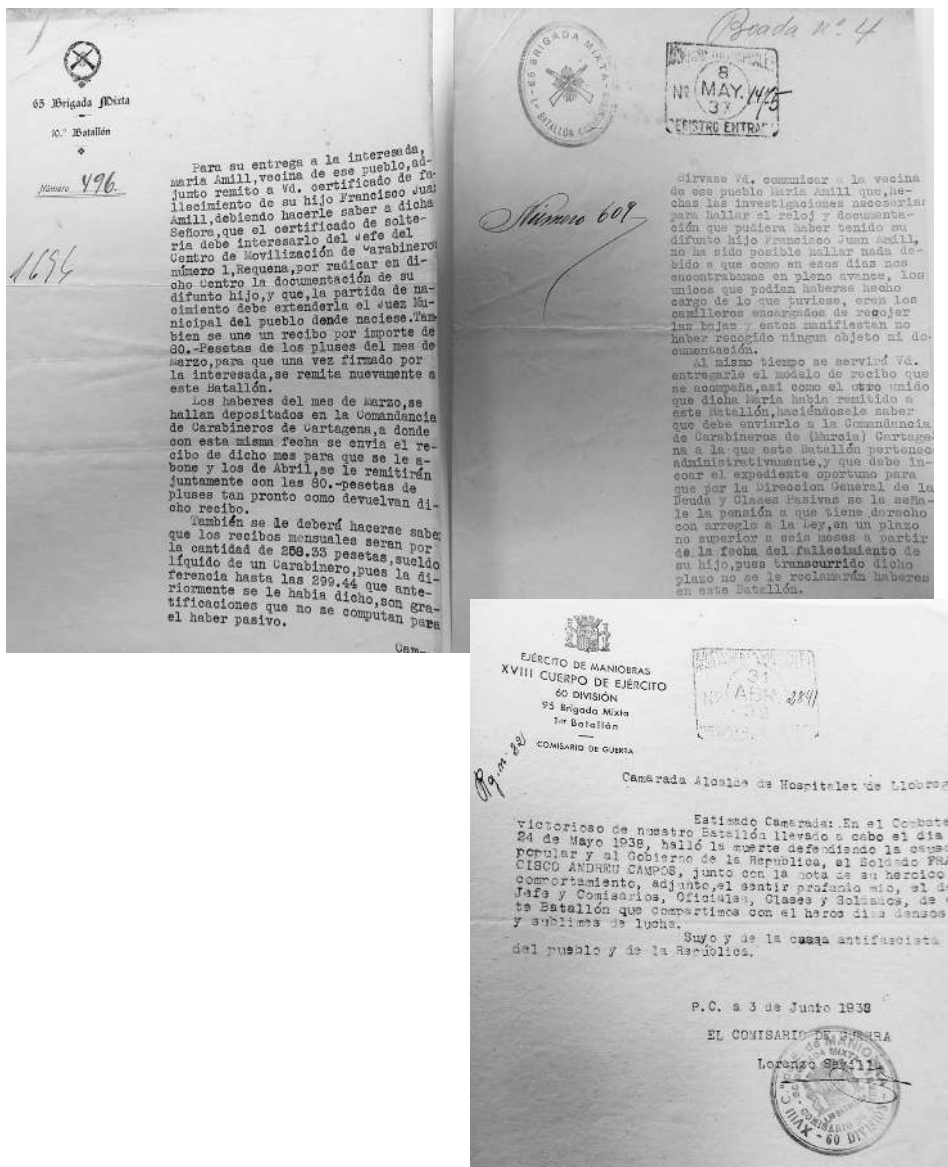

Foto 130. Dibuix d'Artetxe publicat al diari *Última Hora*.

Fotos 131 i 132. A dalt, ofis amb detalls de la mort d'un carrabiner. AMHL_101_K100. A baix, informe de la mort d'un soldat, probablement ocorreguda a les comarques de Castelló, on la resistència preconstituida pel govern de Negrín implicava gran quantitat de baixes a tots dos exèrcits.

132) ESCRITS DE GUERRA

16- VII-38

COMISARIADO - 270 BATALLON
68. BRIGADA MIXTA

Sr. Joan Gosa
Ajuntament de l' Hospitalat.

Apreciat i distingit company: He a l'imaria moltíssim
que en la major urgència possible pogués informarme, pel
mitjà que tingués al vostre alçament, que ha succeït a Na Do-
lors Calvet i Calvet d-el carrer Hospitalat número 44 baixos,
per quant es la companya d'un soldat que tinc a la meua Uni-
tat, anomenat Mari Reverter, i desde fa mes de 4 mesos no re-
cebo noticia de casa seva i, naturalment esta intranquil per
la sort que hagi pogut correr la seva muller i fills.
Aprofito aquesta avinentesa per a saludar vos i

i per a que ho feu aixís mateix a tots els companyes de treball
i en especial al Alcalde, company Fort.

Espero amb interès vostra resposta i quedo reconegut
i a la recíproca

ramon moral
comissari del 270 Batalló 68 Bta Mta 34 Divisió
Base 8 E.E.R.

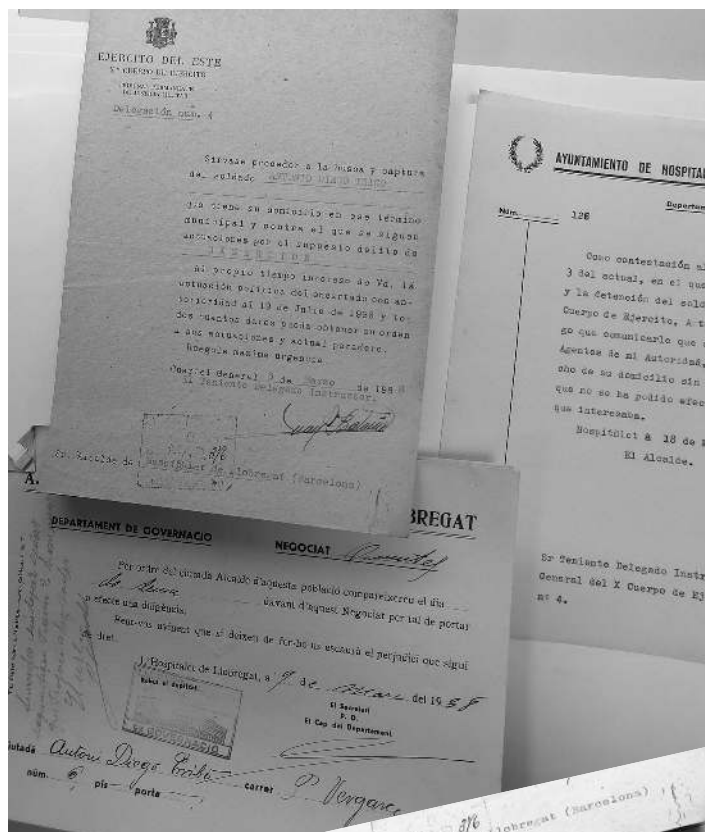
Fotos 133 i 134. Carta demanant informació d'una veïna del barri de Santa Eulàlia.

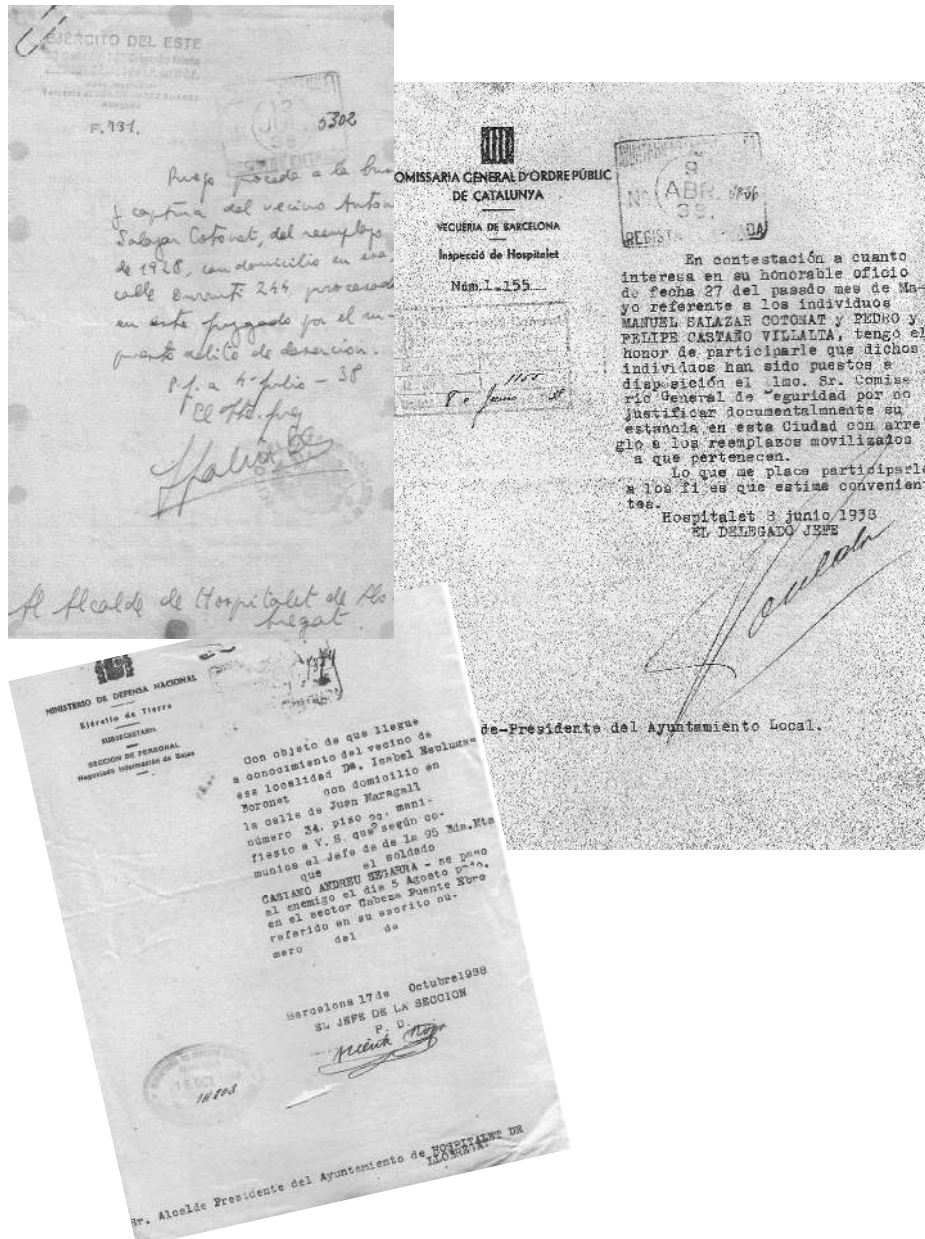
AMHL_101-V100-1938_023_1

Fots 135. Soldats i civils a Alcanyís en un dibuix d'Artetxe per a la premsa catalana.

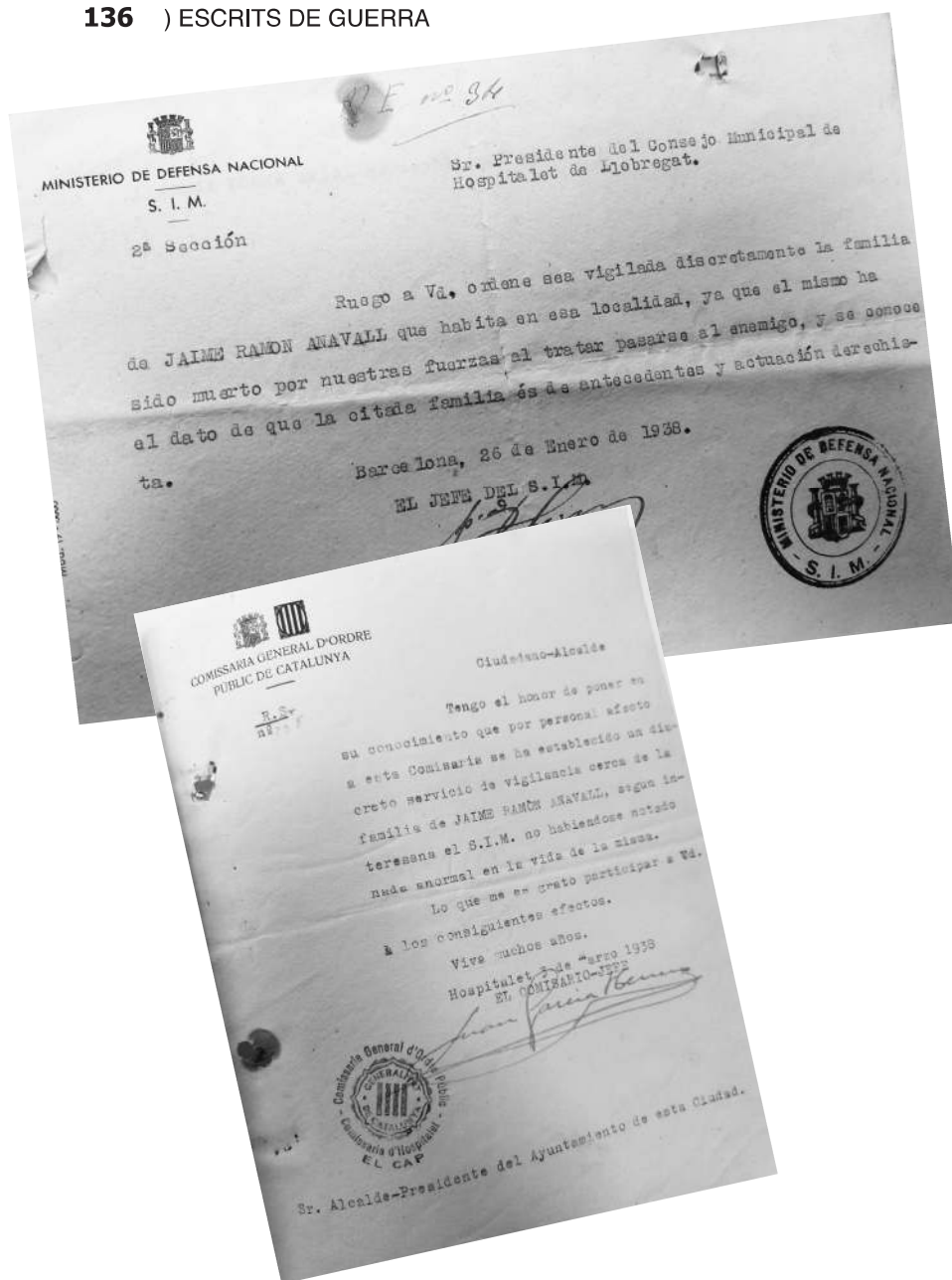
134) ESCRITS DE GUERRA

Fotos 136 a 140. Expedients del suposats delictes de deserció a l'arxiu de l'Hospitalet.
AMHL_101_K120_1938_oficis de guerra_AB_003 i altres.

136) ESCRITS DE GUERRA

Fotos 141 i 142. Carta del SIM i informe de la comissaria de policia de l'Hospitalet.

AMHL_101_K120 -1938_oficis de guerra.

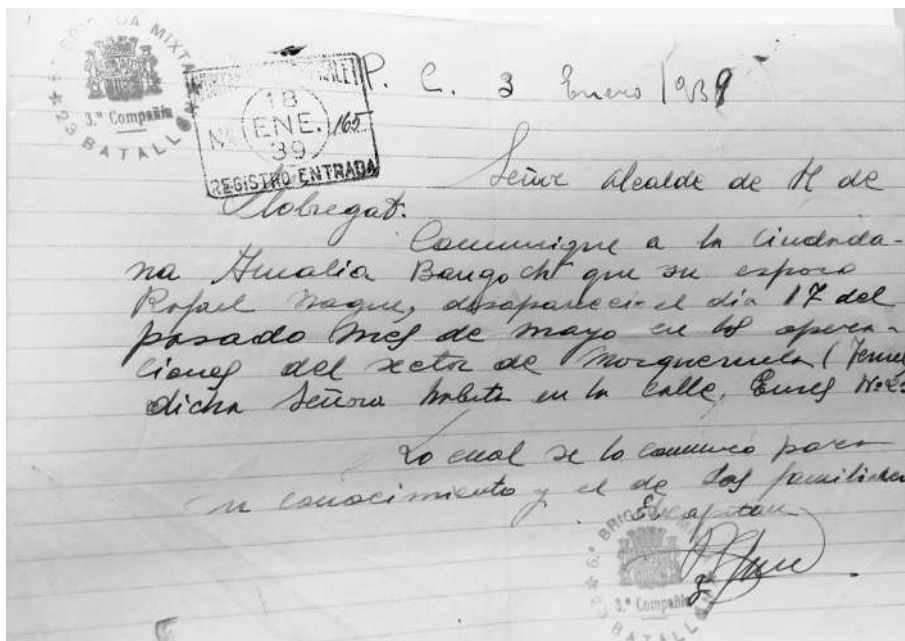

Foto 143. Carta comunicant —amb mesos de retard— la defunció del marit. Noteu la precarietat del paper, del tampó... la guerra consumeix tots els recursos, la guerra s'acaba.
AMHL_101_K120_1938 _oficis de guerra

Camarada Marcelino Cano
 El motivo de molestarle
 es para enterarle que en su bata-
 llon esta mi hijo Francisco Enrich
 i Prats de 16 años pues para alistar-
 se en este lo izo con el nombre y
 documentos de su hermano José Enrich
 de 18 años y certifico lo expuesto con
 el certificado del alcalde de Hospitalet
 Le quedare agradecido que aga cuan-
 to este a su alcance para mandarle
 a su residencia paternal

M. Enrich

Foto 144. Manuscrit d'un pare tot demanant el retorn d'un fill de curta edat.

AMHL_101-V100-1937_061_1